

Суспільно-політичне та економічне життя України у 2005—2010 рр.

- Коли відбулася «помаранчева революція»? Якими були її причини й результати?

1. Розкол серед «помаранчевих» політичних сил. Після призначення Прем'єр-міністром країни Ю. Тимошенко новий уряд узявся активно реалізовувати обіцянки, що були дані на Майдані (програма Президента В. Ющенка «Десять кроків назустріч людям»). Програму уряду підтримала більшість депутатів Верховної Ради України, за неї голосували й опозиційні депутати. Проте втілити в життя гасла й обіцянки виявилось непросто.

Уряд поставив перед собою кілька ключових завдань:

- наповнити державний бюджет за рахунок ліквідації пільг в оподаткуванні, вільних економічних зон і всіляких тіньових схем отримання доходів; припинення контрабанди, маніпуляцій із поверненням податку на додану вартість (ПДВ);
- підвищити доходи громадян за рахунок збільшення заробітної плати, розширення соціальних виплат тощо;
- провести реприватизацію незаконно приватизованої власності.

Крім того, відбувалися значні кадрові зміни, що призвели до заміни понад 13 тис. посадовців різних рівнів. Було заарештовано окремих осіб, яких звинувачували в корупції та інших злочинах. Резонансними стали самогубства міністра транспорту і зв'язку Г. Кірпи, экс-міністра внутрішніх справ Ю. Кравченка. Планувалося започаткувати адміністративну реформу.

Реприватизація — процес, зворотний приватизації, що полягає в повторній приватизації після повернення в державну власність раніше приватизованого об'єкта.

Нафтотрейдер — особа або компанія, що займається оптовою торгівлею нафтою.

Однак реалізація такого курсу Президента та уряду викликала розбіжності в самій команді й опір тих сил, інтереси яких зачіпали перетворення. Починаючи з весни 2005 р. стрімко зросли ціни на м'ясо. Поштовхом стали програма уряду, спрямована на боротьбу з контрабандою («Контрабанді — стоп!»), та зростання попиту в результаті збільшення доходів громадян. Подорожчали нафтопродукти через стрімке зростання світових цін на нафту й змову російських нафтотрейдерів, які монопольно володіли

українським ринком. Згодом збільшилися ціни на цукор («цукрові королі» прагнули отримати надприбутки). Наслідком цього стало стрімке наростання інфляції. Для подолання цих негараздів уряд пішов на адміністративне втручання, тим самим заперечуючи проголошені принципи вільного ринку. Іноземних інвесторів відштовхнуло від України питання реприватизації.

Загалом погіршилися економічні показники. Своє невдоволення політикою уряду почали висловлювати середні та дрібні підприємці, які найбільше підтримували «помаранчеву революцію». Не раз спалахували конфлікти в урядовій команді, 80 % якої не були однодумцями Ю. Тимошенко. Особливо загострилося протистояння між керівником РНБО України П. Порошенком та Ю. Тимошенко. Конфлікт вибухнув 5 вересня 2005 р., коли перший держсекретар В. Ющенко О. Зінченко звинуватив П. Порошенка, помічника президента О. Третьякова й лідера фракції «Наша Україна» М. Мартиненка в корупції. Через три дні Президент відправив у відставку Ю. Тимошенко, П. Порошенка та О. Третьякова. Таким чином, у команді Президента відбувся розкол. Спроба примирити сили була невдалою, і на парламентські вибори колишні «помаранчеві» сили пішли різними командами.

Національний музей «Меморіал жертв Голодомору» в Києві, створений у 2008—2010 рр.

Реставрований палац гетьмана К. Розумовського в заповіднику «Гетьманська столиця» в Батурині (Чернігівська обл.)

Як ви вважаєте, чому зведення таких важливих об'єктів для пробудження і збереження національної пам'яті не сприяло зростанню авторитету В. Ющенко?

24 жовтня 2005 р. пройшла найбільша та єдина акція з програми реприватизації — аукціон із перепродажу комбінату «Криворіжсталь», який виграла індійська компанія «Міттал Стіл». Аукціон тривав 50 хвилин, його перебіг транслювали в прямому телевізійному ефірі. Вартість комбінату «Криворіжсталь» перевершила всі очікування та в 6 разів перевищила ціну, сплачену попереднім власником. У результаті продажу комбінату «Криворіжсталь» державний бюджет отримав 24,2

млрд грн, що на 6,6 млрд грн (38 %) перевищило надходження від приватизації власності за всі попередні 14 років.

2. Зростання популярності опозиційних сил. Вибори до Верховної Ради України 2006, 2007 рр. Після перших місяців розгубленості у країні розпочалася консолідація «антипомаранчевих» сил. Вони активно заявляли про себе, використовуючи помилки «помаранчевої» влади. Перший масовий виступ опозиції відбувся у травні 2005 р., коли на вулиці Києва вийшло 10 тис. осіб. Також опозиція використала арешти І. Різака (голова Закарпатської облдержадміністрації), Б. Колеснікова (голова Донецької облради) та Є. Кушнарєва (голова Харківської облради). Проте найбільший «подарунок» опозиції зробив сам В. Ющенко, який в обмін на підтримку в парламенті кандидатури Ю. Єханурова на посаду Прем'єр-міністра фактично відмовився від звинувачень у причетності до фальсифікації виборів 2004 р.

Це призвело до того, що Партія регіонів, навколо якої об'єднувалися опозиційні сили, стрімко почала набирати популярність, підбираючи у свої ряди всіх невдоволених «помаранчевою» владою. Ситуація, що в цей час склалася в країні, позначилася на передвиборчій кампанії.

Ще одним провалом «помаранчевої» влади стали переговори з Росією щодо постачання природного газу. Ціна на нього зросла майже вдвічі, а схема поставок через посередницьку структуру «РосУкрЕнерго» була заплутаною та непрозорою.

У парламентських виборах 2006 р. взяли участь 45 партій і блоків. Проте 3%-й бар'єр подолали лише п'ять із них. Найбільше голосів набрала Партія регіонів (32,14 %), другу позицію посів БЮТ (22,29 %), далі йшли «Наша Україна» (менше 14 %), СПУ (5,6 %), КПУ (3,6 %). Вибори 2006 р. вперше відбулися за пропорційною системою. Проте головну роль у виборах відіграли не партійні програми, а авторитет лідерів. Парламентська кампанія фактично стала продовженням президентських виборів 2004 р., а перемогу Партії регіонів розглядали як реванш за попередню поразку. Проте набраної кількості голосів регіоналам було недостатньо для формування самостійної парламентської більшості. До того ж «помаранчеві» сили разом мали більше голосів. Така ситуація зумовила тривалий переговорний процес і жорстку боротьбу навколо формування парламентської більшості.

6 липня 2006 р. Головою Верховної Ради України було обрано О. Мороза. Це стало свідченням домовленості про створення Антикризової коаліції між Партією регіонів, КПУ і СПУ. Так, у результаті переходу СПУ до стану «антипомаранчевих» сил «помаранчеві» зазнали поразки. До того ж набули чинності поправки до Конституції України, які значно звужували обсяг повноважень Президента України.

У таких умовах В. Ющенко зробив спробу врятувати становище шляхом підписання політичними силами Універсалу національної єдності. Проте цей документ не набрав юридичної сили. Лідер фракції БЮТ Ю. Тимошенко не підписала документ і наполягала на розпуску парламенту та призначенні нових виборів.

В. Ющенко не наважився на розпуск парламенту й подав до Верховної Ради України кандидатуру В. Януковича на посаду Прем'єр-міністра. Передбачалося створення широкої коаліції між Партією регіонів та «Нашою Україною», проте спільної роботи не вийшло: міністри — члени «Нашої України» були по черзі звільнені. Почалася боротьба за повноваження Президента, які не були остаточно розмежовані в результаті змін до Конституції (2004 р.). Крім того, частина депутатів «Нашої України» та БЮТ перейшла до Антикризової коаліції, яка оголосила себе Коаліцією національної єдності. Виникла загроза створення в парламенті конституційної

більшості (300 депутатів) під керівництвом Партії регіонів. Це б нівелювало волевиявлення виборців, більшість яких голосувала за «помаранчеві» партії. Крім того, така більшість могла в будь-який момент змінити конституційні засади України.

У такій ситуації Президент України В. Ющенко 2 квітня 2007 р. видав Указ «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України і призначення дострокових виборів на 27 травня 2007 р.».

Більшість депутатів Верховної Ради (Коаліція національної єдності) не визнала Указ Президента України, вважаючи його неконституційним.

Їх підтримали Прем'єр-міністр В. Янукович та члени Кабінету Міністрів України, які також відмовилися визнавати цей указ і закликали своїх прихильників до протесту.

У країні розпочалася гостра політична криза, яка супроводжувалася протистоянням демонстрантів на вулицях Києва (прихильники коаліції зібралися на Майдані Незалежності, а опозиція — на Європейській площі), боротьбою в Конституційному Суді України та Генеральній прокуратурі, новими указами Президента, постановами Верховної Ради України. Зрештою обидві сторони усвідомили, що посилення конфлікту не є перспективним, і 27 травня 2007 р. у результаті переговорів було досягнуто політичних домовленостей. Сторони конфлікту заявили про завершення політичної кризи. Домовленість передбачала складання повноважень 150 опозиційними депутатами, що мало стати законною підставою для розпуску Верховної Ради України й призначення позачергових виборів. Відповідно до Указу Президента України від 31 липня 2007 р. вибори було призначено на 30 вересня.

2 серпня 2007 р. в Україні почалася передвиборча кампанія, у якій узяли участь 20 партій і блоків. Таким чином, результати виборів до Верховної Ради України 26 березня 2006 р. й розстановка політичних сил після них створили передумови для позачергових виборів 2007 р.

На виборах 3%-й бар'єр подолали п'ять партій і блоків: Партія регіонів (34,37 %), БЮТ (30,71 %), блок «Наша Україна — Народна Самооборона» (14,15 %), КПУ (5,39 %), Блок Литвина (3,96 %). СПУ набрала 2,86 % і до парламенту не потрапила.

У новому складі Верховної Ради України БЮТ і блок «Наша Україна — Народна Самооборона» утворили парламентську більшість у складі 227 депутатів. Головою Верховної Ради України було обрано А. Яценюка, а Прем'єр-міністром України — Ю. Тимошенко.

Передвиборча агітація різних партій та блоків на виборах 2007 р.

Однак через постійні конфлікти між Ю. Тимошенко та Адміністрацією Президента В. Ющенка у вересні 2008 р. коаліція припинила своє існування. Відбулося її реформатування. До коаліції приєднався Блок Литвина. У грудні Головою Верховної Ради України було обрано В. Литвина. Нова коаліція теж виявилася нежиттєздатною. Між Президентом і Прем'єр-міністром тривав конфлікт, який поступово набував гостріших форм.

3. Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ). Економічна криза 2008—2009 рр. На тлі політичних чвар відбулася важлива подія на шляху реформування української економіки: у 2008 р. Україна стала членом Світової організації торгівлі (СОТ). Проте скористатися цими перевагами вона не встигла. До України докотилася світова економічна криза 2008—2009 рр., що виявила слабкість банківської системи України й нерозважливість кредитної політики в попередні декілька років. Низка провідних банків опинилася на межі банкрутства й була націоналізована. Інші отримали чималі фінансові вливання (111 млрд грн за вересень—грудень 2008 р.). Однак це не допомогло. Значну частину отриманих від

НБУ на рефінансування коштів комерційні банки витратили на купівлю іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку. Іншу частину було виведено з банків через кредити, у тому числі не забезпечені реальними заставами. Стабільність гривні вдалося утримати на рівні 1 дол. = 7—8 грн лише завдяки фінансовій допомозі МВФ. Натомість удвічі зросла зовнішня заборгованість України.

Фінансові негаразди й зменшення експорту призвели до зменшення обсягів виробництва в усіх основних секторах економіки, крім сільського господарства (завдяки рекордному врожаю 2008 р.). Загалом падіння виробництва у 2009 р. становило 27 %, а ВВП — 14,5 %. Це було найбільше зниження показників серед усіх країн Європи.

Падіння української економіки у 2009 р. стало закономірним наслідком якості економічного зростання в докризовий період. Це було зумовлено переважно двома чинниками: зростанням цін на український експорт, що стало наслідком прискорення темпів розвитку світової економіки, а також високим внутрішнім попитом, який стимулювали м'яка монетарна політика та істотне збільшення банківського кредитування за рахунок іноземного капіталу. Ураховуючи високий рівень вразливості української економіки, погіршення економічної ситуації у світі закономірно спричинило розгортання в нашій країні системної економічної кризи.

Передвиборча агітація кандидатів у Президенти на виборах 2010 р.

4. Президентські вибори 2010 р. Навіть фінансова й економічна криза не вгамувала політичні суперечки й не сприяла об'єднанню політичних сил. Економічні негаразди й політичні чвари у владній команді призвели до стрімкого падіння її авторитету в суспільстві, особливо пропрезидентських політичних сил. На такому тлі в країні розпочалася передвиборча президентська кампанія. Вибори були призначені на 17 січня 2010 р.

Перший тур голосування не виявив переможця. Голоси виборців розподілилися таким чином: В. Янукович (35,32 %), Ю. Тимошенко (25,05 %), С. Тігіпко (13,06 %).

У другому турі з мінімальною перевагою перемогу здобув В. Янукович. Обрання нового Президента призвело до чергового переформатування в парламенті. Із порушенням чинної Конституції було створено нову пропрезидентську коаліцію кількістю 235 депутатів у складі фракцій Партії регіонів, КПУ, Блоку Литвина,

позафракційних депутатів і депутатів, що погодилися увійти до коаліції на основі індивідуального членства. Коаліція сформувала уряд на чолі з М. Азаровим.

Новий уряд і Президент змінили зовнішньополітичний курс і внутрішню політику країни. За рішенням Конституційного Суду України було скасовано конституційну реформу 2004 р. і відновлено дію Конституції 1996 р. Спроба запровадити в Україні парламентсько-президентську форму правління завершилася поразкою.

Висновки. «Помаранчева революція» створила передумови для реформування України. Проте вона не стала чинником демократичного розвитку.

- Чвари і боротьба за владу серед лідерів «помаранчевих» сил на тлі економічної кризи 2008—2009 рр. призвели до реваншу «антипомаранчевих» сил.
- У 2010 р. на президентських виборах переміг В. Янукович. Він змінив зовнішньополітичний курс і внутрішню політику країни.

Запитання і завдання

- 1. Які реформи передбачала передвиборча програма Президента В. Ющенка «Десять кроків назустріч людям»? 2. Коли відбувся розкол серед «помаранчевих» політичних сил? 3. Які партії здобули перемогу на виборах 2006 р.? 4. Чому відбулися дострокові вибори до Верховної Ради у 2007 р.? 5. Коли до України докотилася світова економічна криза 2008—2009 рр.? 6. Хто став четвертим Президентом України?
- 7. Якими були особливості економічної кризи 2008—2009 рр.? 8. Якими були підсумки виборів до Верховної Ради 2006, 2007 рр.?
- 9. Складіть структурно-логічну схему перегрупування політичних сил в Україні у 2005—2010 рр. 10. Складіть таблицю «Президентство В. Ющенко: здобутки та прорахунки».
- 11. Проведіть дискусію за проблемним питанням: «Якою була головна причина політичної нестабільності України у 2005—2010 рр.?».